

УДК 271.2-549
271.2-526.62

DOI:10.5937/sabornost6-3117

Оригинални научни рад

Стоян Чиликов*

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Филиал „Любен Каравелов“, Кърджали

Икона и Евхаристия

Abstract: С предложеният текст „Икона и евхаристия“ ще се опитам да проследя някои аспекти от тези два изключително важни догмата за православната вяра и по-конкретно за православната еклисиология. От една страна ще проследя евхаристийния и есхатологичен характер на православната икона и паралелно с това ще акцентирам върху иконичния и есхатологичен характер на евхаристията.

Key words: икона, евхаристия, еклисиология, есхатология.

Виконите Бог действа чрез божествените енергии, които осветяват материята, свещените изображения и молещите се пред тях. Осъществява се тайнственото общуване между човека и Бога, между тварното и нетварното. Според св. Йоан Дамаскин иконата има христологичен характер и съдържа в себе си антропологични предпоставки. От една страна Бог сътворил човека по Свой образ и по Свое подобие¹, и от друга страна — Христос е образ, икона на Отца². С Боговъплъщението Невидимият става видим, Неописуемият — описуем, който се вижда и има видим образ (*οραθευτος*, според израза на св. Йоан Дамаскин).

Иконата в православната традиция е богословие в краски, богословие в бои, богословие в образи. Тя ни свързва с Бога, обръща ни към Бога, поставя ни пред Бога. Това се осъществява чрез божествените енергии, които присъстват в свещените изображения и чрез които Бог въздейства на вярващите. Иконата е „умозрение в цветове“ ако използваме израза на известния руски религиозен мислител княз Трубецкой, тя е „началото на съзерцанието лице в лице“³. Съзерцание и богопознание, които започват за вярващите още тук в настоящия живот и в пълнота се разкриват в

* stoyanil@yahoo.com

¹ Вж. Бит. 1: 26; ср. Йоан Дамаскин, *Точно изложение на православната вяра*, 16.

² Вж. Евр. 1:3: „Сияние на славата и образ на Неговата ипостас“, Кол. 1:15 „Който е образ на невидимия Бог“; срв. Йоан Дамаскин, PG 94, 1239.

³ Вж. Зинов, 2012.

бъдещия век, в Царството небесно, в есхатона. Според богословието на св. апостол Павел, който казва в Посланието до коринтяни: „сега виждаме смътно като през огледало, а тогава лице в лице” (1 Кор. 13:12).

Православната икона винаги се е раждала от живото и непосредствено общуване, молитва, съзерцание вътре в Църквата, от живота вътре в самата евхаристийна общност, непосредствено от Светата литургия.

Иконата се е родила и развила в евхаристийната традиция на Църквата и съответно отразява евхаристийния живот, опит, възход и упадък на Църквата. Исторически иконата е произлязла от църковното тяло, от евхаристийната общност и през вековете се е развивала като неотделима литургична част на тази общност. Най-ранните християнски паметници, които имаме от катакомбите в Рим, представят свещените изображения под формата на елинистичния портрет от тогавашната епоха. Но по-важното е, че тези изображения възникват там, където християнската общност се събира не само, за да избегне преследването, но и за да извършват всички заедно евхаристийната жертва и това е ставало върху гробовете на мъчениците. Във връзка с това изображенията на мъчениците от тази епоха ни предлагат едно разбиране на Светата литургия като жертвоприношение и от друга страна те представят мъченика в молитва пред Бога, в Рая, в Царството небесно. На по-късните изображения ясно е застъпен този есхатологичен елемент на преобразеното състояние на мъченика, на светеца и принадлежността му към Царството на славата⁴. Така че иконата се ражда в евхаристията, създава се в литургията и се явява в известна степен нейно „продължение” или по-точно казано се явява нейно „обяснение”, защото нищо не може да продължи или да бъде продължение на евхаристията тук в този век⁵. Но подобно на църковното пеене или църковната архитектура, иконата живее в богослужението, развива се под влияние на литургичния живот на Църквата и това придава характерния облик на православната икона през различните епохи.

Иконата може да бъде разбрана и тълкувана преди всичко в и с помощта на евхаристията, която свързва членовете на църковното тяло в едно със своя глава — Христос. Евхаристията създава предпоставки и отношения, на базата на които се създава и оформя идентичността на членовете на църковното тяло⁶. Християните живеят в този свят, в този век, но в евхаристията времето изчезва и всички стават едно в Христос и едно с Христос, съединявайки се с Него стават едно и помежду си всички заедно. Тези отношения, които се изграждат в евхаристията, са които

⁴ Вж. Склирис, 2008, с. 36.

⁵ Както казва великият богослов и отец на Църквата от XIVв. св. Никола Кавасила, след тайнството на евхаристията не е възможно извършването на каквото и да било, защото евхаристията възпъхва всичко. Вж. Кавасила, Н. *За живота в Христа*. Сл. 4

⁶ Вж. Склирис, 2008, с. 35.

дават възможността на пътниците за Емаус — Лука и Клеопа да позная възкръсналия Христос когато е преломявал хляба, въпреки че е очевидно, че Той им се е показал под друг образ, в който първоначално те не Го познали (срв. Лука 24:30)⁷.

Евхаристията е тайнството на Църквата, което ѝ придава нейната идентичност, което разкрива нейните смисъл и съдържание, то я прави да бъде Църква, да бъде това, което е. Народът Божий, събран всички заедно на едно място за благодарение и единство в Христос.

Евхаристията има есхатологичен характер и посока. Тя се извършва тук и сега, но подготвя за есхатона, за Царството небесно, за живота в бъдещия век. Христос се роди, умря и възкръсна. Същият Този възкръснал Христос приемаме на тайнството на евхаристията и като се причастяваме с Него учаваме в новия вечен живот, който Той ни подари, заради който Той наистина умря и наистина възкръсна. Животът в бъдещия век, който за вярващите в Него започва още тук и сега. Това се отразява и на православната икона, светецът е изобразен преобразен, обожен, такъв какъвто той е в живота в бъдещия век в Царството небесно, в есхатона. За това свидетелства и ореола или нимба около главата на светеца, който в която преобразява тварното човешко същество. Светлина в иконата винаги има огромно значение и ѝ придава есхатологична насока и характер⁸.

По време на иконоборческия период, когато християнската Църква е търсила как да изрази по правилен начин учението за почитта към свещените изображения, когато се търсели точните думи, изрази и понятия чрез които да бъде изразено учението за иконопочитанието, тогава отрицателите на свещените изображения, отстоявайки правотата на своята позиция привели един изключително сгрешен аргумент. Те твърдели и се опитвали да докажат, че истинската икона трябва да бъде единосъщна с изобразяваното на нея лице, да имат еднаква природа. Следователно единствената истинска икона на Христос, това е евхаристията. С други думи, според иконоборците евхаристията е единственият допустим образ на Христос⁹. Православното богословие отхвърля тази теза, защото евхаристията е истинско тяло Христово и истинска кръв Христова. Тя не е образ, не е икона, а реалност и истина — наистина тяло и кръв Христови.

⁷ „И когато Той седеше с тях на трапезата, взе хляба, благослови, преломи и им подаваше. Тогава им се отвориха очите и те Го познаха, ала Той стана невидим за тях. И те си казаха един другиму, не гореше ли в нас сърцето ни когато Той ни говореше по пътя и когато ни обясняваше писанието?“ (Лука 24:30–32).

⁸ Виж приложеното изображение на иконата „Причастяване на апостолите“. Датира от 11 век и се намира в кипърската църква от манастира „Полята на Богородица“. Интересно е, че на иконата е изобразен с ореол само апостолът, който се причастява в този момент от Христос и с Христос. Евхаристията ни прави да бъдем „христоносци“, оформя нашата човешка идентичност и ни подготвя за Царството на славата.

⁹ Вж. Успенски, 2001, с. 97–98.

В евхаристията има иконичност, но не в иконоборческия смисъл. Евхаристията е икона на Царството Божие. Тя ни прави съпричастници на царството Небесно. Отразява това, което ще бъде наша вечна реалност. Показва ни какъв ще бъде живота в бъдещия век, изобразява ни бъдещата реалност. Не ни дава да вкусим в пълнота животът в есхатона, животът в бъдещия век с Христос, но ние предвкуσαμε от този живот с възкръсналия Христос още тук, в този живот, който за нас започва на евхаристийната трапеза.

Упадъкът на евхаристийния живот на християните е свидетелство за упадък на духовния ни живот, за неразбиране на тайнството на евхаристията, на есхатологичната нагласа и готовност на вярващите. С всичко това е свързан и упадъкът на иконата, която се е родила в евхаристийната общност, която живее и се развива в нея. Там трябва да търсим причините за множеството неразбирания относно светите икони и многобройните суеверия във връзка с тях. Не е странно, а по-скоро закономерно, че иконата, която се ражда в евхаристията, като че ли за обикновения християнин в някакъв аспект, в определена степен измества самата евхаристия. Дълбочината на този проблем може да съзрем, връщайки се назад през изминалите векове, едно от свидетелствата за които е появата на иконостаса в Църквата. Разбира се, той за нас днес заема своето важно място в интериора и пространството на храма, свързан е с почитанието и поклонението на светите икони, но ако погледнем на появата и употребата му, връщайки се векове назад, би могло да се каже, че той в същността си отделя народа от свещеника и изолира олтара от основното пространство на храма. Докато вътре олтарът е изписан с евхаристийни сцени, които народът не вижда поради иконостаса, както не вижда и какво прави и за какво се моли свещеника. И литургията от общо дело на народа Божий, в известна степен губи в пълния смисъл на думата това си служение, защото народът започва да не разбира какво става в храма. Това е причината в определени периоди от развитието на църковното изкуство да се усеща особено силно влиянието на западната живопис в православната иконопис. Иконата се превръща в картина с религиозен сюжет, която губи от своя евхаристийен и есхатологичен характер. Единствено разбирането на смисъла на тайнството на евхаристията и истинският евхаристийен живот, животът с Христос могат да ни дадат реално разбиране за православната икона. И нещо повече — евхаристията трябва да бъде за нас ключ за разрешаване на всеки църковен проблем и основа за израстване във вярата и живот в Христос.

Литература:

- Зионн. *За смисъла на иконите*. Изтеглени 27. 10. 2012. от www.pravoslavie.bg/Икона/За-смисъла-на-иконите.
- Йоан Дамаскин, *Точно изложение на православната вяра*, 16.
- Кавасила, Н. *За живота в Христа*, Сл. 4.
- Успенски, Л. (2001). *Богословие на иконата*. София: Омофор.
- Склирис, С. (2008). *От портрета до иконата*. Велико Търново.

Stoyan Chilikov

University of Plovdiv "Paisii Hilendarski", Department "Liuben Karavelov", Kardzhali

Icon and Eucharist

The paper "Icons and the Eucharist" indicates some aspects of these important and substantial dogmas of orthodox fide and actually orthodox ecclesiology. On one hand the paper gives examples of the Eucharistic and eschatological nature of orthodox icon and on the other hand illustrates the Eucharist's eschatological character.

The icon was born and developed in the Eucharistic tradition of the Church and respectively reflects the Eucharistic life, experience, upsurge and decline of the Church. The icons depict the saints praying or present them in the paradise, in Kingdom of Heaven.

The Eucharist has eschatological nature and character. It occurs here and now, is a preparation for the eshaton, for the Kingdom of Heaven and the life in the future century.

Key words: icon, Eucharist, ecclesiology, eschatology.

Датум пријема чланка: 15. 5. 2012.

Датум прихватања чланка за објављивање: 13. 12. 2012.